

Ιδεολογικές τάσεις και μεταρρυθμιστική πολιτική στο «πρωταρχικό στάδιο του σοσιαλισμού» στην Κίνα

Πού οδηγείται η Κίνα στον 21ό αιώνα: σε κρατικό καπιταλισμό, σε μια νέα μορφή σοσιαλισμού με αποκλειστικά κινεζικά χαρακτηριστικά, σε μια σύγχρονη παραλλαγή του αρχαίου κινεζικού γραφειοκρατικού φεουδαρχισμού; Για να βοηθήσω στην αποσαφήνιση αυτού του ερωτήματος, θα προχωρήσω στην ανασκόπηση ορισμένων θεωρητικών σημείων του μετα-μαοϊκού κινεζικού μαρξισμού, που συνεχίζουν να παρέχουν ένα πλαίσιο κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης και πολιτικής στη σημερινή Κίνα και υποδεικνύουν τις ιδεολογικές τάσεις –και την κοινωνική τους βάση–, οι οποίες μάχονται να οικειοποιηθούν τους θεωρητικούς προσανατολισμούς που καθοδηγούν τις πολιτικές επιλογές.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα της Κίνας έδωσαν το ερέθισμα για μια επανεξέταση του μαοϊκού μαρξισμού. Χρησιμοποιώντας τα συνθήματα «αναζητώντας την αλήθεια στα γεγονότα» και «η πράξη είναι το κριτήριο της αλήθειας», οι κινέζοι μεταρρυθμιστές μαρξιστές υποστήριξαν πως οι κατάλληλες μορφές παραγωγικών σχέσεων δεν καθορίζονται από μια αφηρημένη θεωρία για το σοσιαλισμό, αλλά από το επίπεδο των ανθρώπινων και υλικών δυνάμεων παραγωγής. Τόνισαν πως η Κίνα ήταν φτωχή, οικονομικά και κοινωνικά υπανάπτυκτη, διαποτισμένη από ένα πατριαρχικό, ημι-φεουδαρχικό, ημι-αποικιακό και ημι-καπιταλιστικό παρελθόν. Οι παραγωγικές δυνάμεις ήταν διασκορπισμένες, κατακερματισμένες και, σε μεγάλο βαθμό, τεχνολογικά άνισες και η οικονομία βασιζόταν, σε συντριπτικό ποσοστό, στην αγροτική παραγωγή της υπαίθρου.

Οι μαοϊστές, από την άλλη πλευρά, εξακολουθούσαν να υποστηρίζουν πως η μετατροπή των σχέσεων οργάνωσης σε πιο σοσιαλιστικές, ακόμα και κομμουνιστικές μορφές, θα επέφερε την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Πίστευαν πως όσα διακήρυξε ο Μάο ήταν σωστά και θα έπρεπε να συνεχίσουν να συνιστούν την πολιτική της Κίνας – η αποκαλούμενη θεωρία των «δύο ό,τι»¹.

Η πρώτη σοβαρή επανεξέταση της μαοϊκής περιόδου έγινε το 1979 από τον Su Shaozhi, οικονομολόγο και διευθυντή του Ινστιτούτου Μαρξισμού-Λενινισμού και Σκέψης του Μάο ΤσεΤούνγκ. Μια εμπειρική εξέταση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθη-

Από το *Nature, Society, and Thought*, vol. 11, no. 4 (1998), σσ. 391-8, με την άδεια του εκδότη.
Ο Al L. Sargis διδάσκει στο Κέντρο Μαρξιστικής Εκπαίδευσης του Κέμπριτζ της Μασαχουσέτης.

κών της Κίνας οδήγησε τον Su στο συμπέρασμα πως η Κίνα βρισκόταν ακόμα στο πιο πρώιμο («υπανάπτυκτο, αρχικό, προκαταρτικό, πρωταρχικό») στάδιο του σοσιαλισμού, καθώς πολλά από τα έργα που θα έπρεπε να είχαν συντελεστεί στη διάρκεια της φάσης της Νέας Δημοκρατίας παρέμεναν απραγματοποίητα. Αναπαράγοντας σχόλια από τη Νέα Οικονομική Πολιτική του Λένιν, είπε πως πολλές από τις προϋποθέσεις του σοσιαλισμού, που στη Δύση παρείχε ο καπιταλισμός, στην Κίνα ήταν, ακόμη, το ζητούμενο. Αν και η εξουσία ήταν στην κατοχή ενός σοσιαλιστικού κόμματος, υπήρχαν τεράστια κενά στις κοινωνικοοικονομικές και δημοκρατικές βάσεις για το σοσιαλισμό. Την κατάσταση αυτή επεξεύετινε η λειτουργία σε μια κυρίαρχα παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία, που προχωρούσε στην κατεύθυνση μιας επιστημονικο-τεχνολογικής επανάστασης.

Στην πράξη, κάτι τέτοιο σήμαινε απο-κοινοτικοποίηση. Οι συνεταιρισμοί θα έπρεπε να εκμισθώνουν γη σε οικογενειακές αγροτικές μονάδες. Στη βιομηχανία θα έπρεπε να επιτραπούν ο καπιταλισμός και ο κρατικός καπιταλισμός, συμπεριλαμβανομένης και της εισόδου ξένων κοινοπραξιών και επιχειρήσεων χρηματοδοτούμενων από ξένα κεφάλαια. Η δημόσια ιδιοκτησία, κρατική και συλλογική, παραμένει κυρίαρχη, αλλά όλες οι οικονομικές δομές θα πρέπει να ενσωματωθούν στην αγορά. Τα οικονομικά μέτρα περιλαμβάνουν βιομηχανοποίηση, εμπορευματοποίηση, κοινωνικοποίηση και εκσυγχρονισμό της παραγωγής, για τη δημιουργία μιας σχεδιασμένης, εμπορευματικής οικονομίας και το άνοιγμα της Κίνας στον έξω κόσμο. Η οικονομία θα ακολουθήσει μια παρατεταμένη διαδικασία διαλεκτικών αρνήσεων: ξεκινώντας από μια οικονομία ημι-αυτοσυντήρησης/ημι-ανταλλακτική, προς μια ρυθμισμένη από το κράτος εμπορευματική οικονομία και, τέλος, προς μια κοινωνικά σχεδιασμένη οικονομία. Η εισαγωγή του εκδημοκρατισμού του κόμματος, της κυβέρνησης και των κρατικών επιχειρήσεων θα οδηγήσει στον έλεγχο του κόμματος από τη βάση, στον έλεγχο της κυβέρνησης από τους πολίτες και στον έλεγχο των επιχειρήσεων από τους εργαζομένους. Αυτοί ήταν και οι πρώτοι μεταρρυθμιστικοί προσανατολισμοί και οι πολιτικές του πρωταρχικού σταδίου του σοσιαλισμού.

Ο Deng Xiaoping περιέγραψε τις μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν ως «σοσιαλισμό με κινεζικά χαρακτηριστικά», που θα έπρεπε να εφαρμοστεί στο πλαίσιο των «Τεσσάρων Κύριων Αρχών»: του σοσιαλιστικού δρόμου ως κοινωνική οργάνωση, του Κομμουνιστικού Κόμματος στην ηγεσία, της δικτατορίας του προλεταριάτου στην κυβέρνηση και του Μαρξισμού-Λενινισμού και της σκέψης του Μάο ΤσεΤούνγκ ως ιδεολογία.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι μαοϊστές είχαν πτηθεί, αλλά και οι μεταρρυθμιστές είχαν, πλέον, διασπαστεί σε τρεις ομάδες: την αριστερά («συντηρητικοί»), τη δεξιά («φιλελεύθεροι») και το κέντρο («μετριοπαθείς»). Οι κύριες διαφοροποιήσεις τους αφορούσαν την έκταση, το βάθος, το ρυθμό και την κατεύθυνση της οικονομικής και πολιτικής μεταρρύθμισης. Πιο απλά, η αριστερά επιθυμεί οικονομικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση στο σχεδιασμό της αγοράς, αλλά απορρίπτει πολιτικές μεταρρυθμίσεις όπως «ο αστικός φιλελευθερισμός». Η δεξιά επιθυμεί οικονομικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση στην αγορά, όπου το κράτος θα έχει, στην καλύτερη περίπτωση, βοηθητικό ρόλο και πολιτική μεταρρύθμιση στην οποία η νομοθετική εξουσία θα έχει τον κυρίαρχο ρόλο διακυβέρνησης. Το κέντρο υποστηρίζει οικονομικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην αγορά ως ισότιμους ρυθμιστικούς μηχανισμούς, αλλά είναι ικανοποιημένο με την υπάρχουσα

πολιτική δομή, παρόλο που συνηγορεί υπέρ διοικητικών αλλαγών για την αποδοτικότερη οργάνωση της διακυβέρνησης.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, οι αριστερές και δεξιές ομάδες ανταγωνίστηκαν μεταξύ τους τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής. Το κέντρο, υπό την ηγεσία του Deng Xiaoping, ταλαντεύτηκε προς τη μια ή την άλλη πλευρά, ασκώντας κατευναστική επιρροή, ενώ σε κρίσιμες περιόδους επέβαλε τη θέση του. Κορυφαία στιγμή της δεξιάς ήταν όταν στη διάρκεια του 13ου Συνεδρίου του Κινεζικού Κομμουνιστικού Κόμματος (ΚΚΚ) το 1987, το ΚΚΚ επισήμως διακήρυξε πως η Κίνα θα παρέμενε στο «πρωταρχικό στάδιο του σοσιαλισμού» τουλάχιστον έως το 2050. Σε αυτή, περίπου, την περίοδο τοποθετούσε χρονικά την εκπλήρωση των υλικών και πολιτισμικών βάσεων του σοσιαλισμού – την ολοκλήρωση του αποκαλούμενου «σοσιαλιστικού εκσυγχρονισμού» (π.χ., τότε η Κίνα θα έχει φθάσει στο επίπεδο μιας χώρας με μέση ανάπτυξη). Μόνο τότε θα μπορούσε η Κίνα να προχωρήσει στην οικοδόμηση του καθατού σοσιαλισμού με αφετηρία αυτή τη βάση, ένα έργο που από μόνο του περιλαμβάνει μια σειρά μεταβατικών σταδίων και απαιτεί το πέρασμα πολλών γενεών. Στο μεταξύ, το σύνθημα είναι «το κράτος καθοδηγεί την αγορά και η αγορά καθοδηγεί τις επιχειρήσεις».

Με βάση αυτά τα δεδομένα, θα επικεντρωθώ τώρα στις αριστερές και δεξιές ιδεολογικές τάσεις. Υπάρχουν δύο όψεις της μεταρρύθμισης και της ιδεολογίας που αξίζει να αναφερθούν: από το 1979 και μετά, η αριστερά και η δεξιά έχουν αμφισβητήσει κάθε σημαντική μεταρρυθμιστική θεωρία και πολιτική. Παράλληλα, και οι δύο τάσεις έχουν υποστεί διαφοροποιήσεις, καθώς νέες κοινωνικές ομάδες αναδύθηκαν.

Η αριστερή και δεξιά ιδεολογία μπορούν να εντοπιστούν εάν ανατρέξουμε στο σημείο εκείνο, το οποίο, σύμφωνα με την κάθε τάση, αποτέλεσε την απαρχή της μεταρρύθμισης. Οι αριστεροί θεώρησαν τη μεταρρύθμιση ως επακόλουθο του 8ου Συνεδρίου του ΚΚΚ το 1956, που έδωσε προτεραιότητα στην οικονομική ανάπτυξη και συνηγόρησε υπέρ της αποκαλούμενης «θεωρίας του κλουβιού», σύμφωνα με την οποία η αγορά παρομοιαζόταν με ένα πουλί μέσα στο κλουβί του σχεδιασμού. Οι δεξιοί είδαν τη μεταρρύθμιση ως συνέχιση της νέας δημοκρατικής περιόδου, εν μέρει μεταβατική, εν μέρει σοσιαλιστική. Η πρώτη ανοιχτή ρήξη αφορούσε την ιδέα του πρωταρχικού σταδίου του σοσιαλισμού. Οι αριστεροί πίστευαν πως η Κίνα έχει ήδη μεταβεί από τη νέα δημοκρατία στο σοσιαλισμό και κατηγορούσαν τους δεξιούς ότι παρέμεναν «εκτός του σοσιαλιστικού οικοδομήματος». Η Κίνα δεν βρισκόταν σε υπανάπτυκτο, μεταβατικό στάδιο, αλλά στην πρόωπη φάση του καθατού σοσιαλισμού. Έτσι, το ζητούμενο δεν ήταν να θεθούν τα θεμέλια του σοσιαλισμού, αλλά να αναπτυχθούν οι παραγωγικές δυνάμεις στη βάση της ήδη υπάρχουσας σοσιαλιστικής ιδιοκτησίας (π.χ. εθνικοποίηση) στη βιομηχανία, στα δημοσιονομικά, στη γεωργία και στη βιοτεχνία. Η αγορά θα έπαιζε ρόλο απολύτως συμπληρωματικό, στο πλαίσιο της σχεδιασμένης και ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, θα υφίστατο μόνο όπου η σοσιαλιστική ιδιοκτησία δεν μπορούσε άμεσα να εφαρμοστεί. Η άποψη αυτή επικράτησε γενικά έως το προαναφερθέν Συνέδριο του ΚΚΚ το 1987.

Μια άλλη επίθεση ενάντια στη δεξιά επικεντρώθηκε, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, γύρω από κριτικές της πολιτικής μεταρρύθμισης, κατά τη διαδικασία ανάπτυξης των ιδεών για την «αστική φιλελευθροποίηση» και την «ειρηνική εξέλιξη», παίρνοντας τη μορ-

φή πολεμικής ενάντια στη δεξιών αποχρώσεων υπεράσπιση των δυτικών κοινοβουλευτικών μορφών και του μειωμένου ρόλου του ΚΚΚ στην κυβέρνηση. Ενδεικτικός ήταν, επίσης, και ο τρόπος με τον οποίο η αριστερά και η δεξιά πλαισίωσαν τις διατυπώσεις τους για το μαρξισμό: η αριστερά έδωσε έμφαση στην «προσκόλληση» στο μαρξισμό, ενώ η δεξιά στην «εξέλιξη» του. Όσον αφορά τις πρακτικές συνέπειες, όμως, η αριστερά λειτούργησε, βασικά, ως παράγοντας αναχαίτισης στην ταχύτητα και την έκταση της εφαρμογής της δεξιάς μεταρρυθμιστικής αντίληψης και πολιτικής.

Κάτι τέτοιο ίσχυε ακόμη και όταν, μετά την καταστολή των διαδηλώσεων στην πλατεία της Τιενανμέν, η αριστερά αύξησε την επιρροή της και ξεκίνησε την εφαρμογή ενός προγράμματος βασισμένου στη «θεωρία του κλουβιού». Ωστόσο, παρόλο που στο διάστημα από τα μέσα του 1989 έως το τέλος του 1991 η αριστερά είχε τον έλεγχο του κέντρου, η προηγούμενη διαδικασία αποκέντρωσης είχε θέσει, σε μεγάλο βαθμό, τις επαρχίες, ιδιαίτερα τις πλουσιότερες παρτάιες, εκτός του πεδίου επιρροής της. Έτσι, η αριστερά αντιμετώπιζε περιορισμούς στην καθιέρωση μια νέας κατεύθυνσης ή στην εφαρμογή νέων μέτρων.

Στις αρχές του 1992, ο Deng Xiaoping επιστράτευσε την υποστήριξη αυτών των πλουσιότερων επαρχιών, ιδιαίτερα των πιο προσανατολισμένων στην αγορά Ειδικών Οικονομικών Ζωνών, για να κατευθύνει την πολιτική προς πιο κεντρικές πρακτικές. Όπως δήλωσε, μια συγκεκριμένη πολιτική δεν θα έπρεπε να κρίνεται στη βάση του αν συνιστά μέρος της αγοράς ή του σχεδιασμού, εφόσον αυτά δεν αποτελούν κριτήριο του σοσιαλισμού ή του καπιταλισμού, αλλά το μέσο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε καθένα από τα δύο συστήματα. Όσο κυριαρχούσε η δημόσια ιδιοκτησία και κυβερνούσε το ΚΚΚ, κάθε οικονομικό μέτρο θα μπορούσε κάλλιστα να κατευθυνθεί ενάντια στην πόλωση και υπέρ της κοινής ευημερίας. Επιλέγοντας ως χρόνο άσκησης της πίεσής του την περίοδο αμέσως πριν το 14ο Συνέδριο του ΚΚΚ, ο Deng εξουδετέρωσε με τις απόψεις του την αριστερή αντίθεση, επιτυγχάνοντας την υιοθέτησή τους στο κομματικό πρόγραμμα, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου. Αυτό ήταν το σύνθημα για ταχεία ανάπτυξη του καπιταλιστικού παράγοντα, για αύξηση των ξένων επενδύσεων (κυρίως από κινέζους του εξωτερικού από την Ανατολική και Νοτιο-Ανατολική Ασία) και για εξάπλωση των ελλειμματικών περιφερειακών επενδυτικών προγραμμάτων.

Μεταξύ του 1992 και του 1996, η αριστερά επιτέθηκε στην πολιτική του Deng, ενώ η δεξιά την υπερασπίστηκε και προσπάθησε να την επεκτείνει. Το 1995, ηγετικές αριστερές ομάδες εργασίας του ΚΚΚ κυκλοφόρησαν το πρώτο από τα μανιφέστα «10.000 τυπογραφικών χαρακτήρων», στο οποίο ασκούσαν κριτική στη μεταρρυθμιστική θεωρία, στην πρακτική και στα αποτελέσματα. Παρόλο που δεν γινόταν αναφορά σε ονόματα ή οργανώσεις, επρόκειτο για μια ευθεία επίθεση στην πολιτική του ΚΚ υπό την ηγεσία του Jiang Jemin. Σύμφωνα με μια έκθεση (Ching Pao [Hong Kong], 11 Αυγούστου 1996, σσ. 23-6), το κείμενο προκάλεσε τη θετική ανταπόκριση ορισμένων υψηλά ιστάμενων στελεχών του ΚΚΚ, οι οποίοι είπαν στους συντάκτες του πως θα έπρεπε, αντί να αντιστρατεύονται την πολιτική του ΚΚΚ, να προσπαθούν να πείσουν την ηγεσία για την ορθότητα των θέσεων της αριστεράς. Ορισμένα από τα μανιφέστα που ακολούθησαν επιχείρησαν να το κάνουν, αναγγέλλοντας μια νέα προσέγγιση, καθώς και νέες διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της αριστεράς.

Αντί να αντιστρατεύονται τη θεωρία του Deng για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού με

κινεζικά χαρακτηριστικά, πολλοί άρχισαν να δίνουν σε αυτή και στα κύρια στοιχεία της αριστερή ερμηνεία. Για παράδειγμα, το πρωταρχικό στάδιο του σοσιαλισμού δεν επικρίνεται πλέον, αλλά υποστηρίζεται στο βαθμό που περιφρουρείται στενά από τις Τέσσερις Κύριες Αρχές (ειδικότερα αυτές του σοσιαλιστικού δρόμου και της ηγεσίας του ΚΚΚ). Υποστηρίζεται η μεταρρύθμιση στις Επιχειρήσεις Κρατικής Ιδιοκτησίας (State Owned Enterprises [SOE]), με τον όρο ότι η εποπτεία και η διαχείρισή τους από τους εργάτες καθίστανται βασικά στοιχεία. Κάτι τέτοιο είναι εφικτό στο βαθμό που η θεωρία του Deng Xiaoping, η οποία βρίσκεται ακόμη σε στάδιο συστηματοποίησης, είναι αρκετά ανοιχτή, ώστε να επιτρέπει το διαφορετικό προσδιορισμό των σημείων στα οποία θα πρέπει να δοθεί έμφαση. Η δεξιά θεωρεί πως τα παραπάνω είναι «σύμφωνα με τη μεταρρύθμιση σε αφηρημένο επίπεδο, αλλά την αναιρούν στην πράξη». Έτσι, η αριστερά μπορεί να δίνει έμφαση στην ισότητα, στον κολεκτιβισμό, στο σχεδιασμό, στην κρατική ρύθμιση της αγοράς και στο δημόσιο συμφέρον, ενώ η δεξιά μπορεί να εστιάζει στην αποδοτικότητα, στην εξειδίκευση, στην ελεύθερη αγορά, στον αποκεντρωτισμό και στο ιδιωτικό συμφέρον.

Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις εκφράζονται στις πολιτικές που εκπροσωπεί κάθε τάση. Για παράδειγμα, και οι δύο αναγνωρίζουν τις αρνητικές συνέπειες της μεταρρύθμισης (π.χ. αύξηση της ανεργίας, ανισότητα στα εισοδήματα και διαφθορά). Η αριστερά θεωρεί αυτές τις συνέπειες ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα των μεταρρυθμιστικών μέτρων που παρεκκλίνουν από το σοσιαλιστικό δρόμο και, επομένως, υπερασπίζεται πολιτικές αναδιπλώσης, επιβράδυνσης ή επανακαθορισμού της μεταρρύθμισης της αγοράς. Η δεξιά θεωρεί αυτές τις συνέπειες ως προσωρινό υποπροϊόν της μεταβατικής μεταρρυθμιστικής διαδικασίας και, επομένως, συνηγορεί υπέρ τού να ενταθούν τα μέτρα, για την εφαρμογή μιας σοσιαλιστικής οικονομίας της αγοράς.

Παράλληλα με τις διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις, εμφανίστηκαν παραλλαγές στο πλαίσιο κάθε τάσης. Η αριστερά μπορεί να χωριστεί σε τρεις ομάδες. Η πρώτη αποτελείται από εκείνους που τίθενται ενάντια στο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Deng, επειδή πιστεύουν πως θα οδηγήσει σε άρνηση του σοσιαλισμού. Η δεύτερη, πιθανόν η μαζικότερη, δεν αντιτίθεται εξ ορισμού στη μεταρρύθμιση, αλλά επικρίνει το φάσμα, το ρυθμό και την τροχιά της. Η τρίτη και πιο πρόσφατη είναι η αποκαλούμενη νέα αριστερά ή νεομαοϊστές. Είναι νεότεροι, συνήθως με δυτική παιδεία, θεωρητικοί που υποστηρίζουν ορισμένες αρχές του Μάο και τις ερμηνεύουν με τρόπο ώστε να προωθείται περισσότερο ο έλεγχος από τους εργάτες και ο εκδημοκρατισμός της οικονομίας και του κράτους. Η κριτική τους για άλλες όψεις της μεταρρύθμισης συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με αυτή της δεύτερης ομάδας.

Η δεξιά έχει επίσης υποστεί διάσπαση. Ορισμένοι υποστηρίζουν ακόμη την αρχική ιδέα για τη μεταρρύθμιση της αγοράς, ως ένα βασικά προ-σοσιαλιστικό ή ημι-σοσιαλιστικό μεταβατικό στάδιο. Άλλοι είναι σοσιαλιστές της αγοράς, υπό την έννοια ότι θεωρούν την αγορά ως το κεντρικό στοιχείο ακόμη και του ώριμου σοσιαλισμού. Μια τρίτη ομάδα έχει σοσιαλδημοκρατική απόχρωση.

Η διαφοροποίηση αυτή αντανακλά, επίσης, τις διευρυνόμενες κοινωνικές βάσεις αυτών των τάσεων. Από τότε που ξεκίνησε η μεταρρύθμιση, οι αριστεροί κατέχουν κυρίως θέσεις στα όργανα του κρατικού σχεδιασμού, του στρατού και της προπαγάνδας. Στο πολιτιστικό πεδίο, έχουν βρει στέγη σε κορυφαία πανεπιστήμια και ακαδημίες κοινωνικών επιστημών,

στα μέσα επικοινωνίας και στις σχολές του ΚΚΚ. Στη διάρκεια της μεταρρυθμιστικής περιόδου, επεκτάθηκαν ακόμη περισσότερο στα ανώτερα και μεσαία επίπεδα των συνδικαλιστικών οργανώσεων, ιδιαίτερα στους τομείς της παροχής συμβουλών στη χάραξη πολιτικής, της έρευνας και της πολιτικής εκπαίδευσης. Η αριστερά ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στα στελέχη στις φτωχότερες δυτικές και κεντρικές περιοχές και στις SOE που υφίστανται δραστική αναδιάρθρωση. Η δεξιά, παραδοσιακά ισχυρή στους κύκλους διανοουμένων ορισμένων ερευνητικών ιδρυμάτων και κυβερνητικών, μεταρρυθμιστικών υπηρεσιών, έχει επεκτείνει την επιρροή της στους διευθυντές των επιτυχημένων SOE, στα στελέχη των πλουσιότερων, παράκτιων επαρχιών και στους ιδιοκτήτες ιδιωτικών επιχειρήσεων. Κοντολογίς, η υποστήριξη κάθε τάσης προέκυψε εν πολλοίς από την άνοδο και την παρακμή των διαφόρων ομάδων στη διάρκεια της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας.

Και όσον αφορά το μέλλον; Η αριστερά έχει ουσιαστικά παραμεριστεί από τη χάραξη πολιτικής για μεγάλο διάστημα της μεταρρυθμιστικής περιόδου, λειτουργώντας, στην καλύτερη περίπτωση, ως τροχοπέδη στη δεξιά πολιτική. Το 1996, με το πρώτο από τα διάφορα μανιφέστα «10.000 τυπογραφικών χαρακτήρων», η αριστερά ξεκίνησε σιγά σιγά να επανακτά τη δυνατότητα επιρροής της στην ανώτερη ηγεσία. Το γεγονός αυτό συνέπεσε με δραστικές περικοπές στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης, που είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας. Πιο αξιοσημείωτη αύξηση της επιρροής της πολιτικής της αριστεράς σημειώθηκε, ωστόσο, το 1999, με το βομβαρδισμό της κινεζικής πρεσβείας στο Βελιγράδι, τις παραχωρήσεις δικαιωμάτων εκμετάλλευσης στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου που προτάθηκαν από τον πρωθυπουργό της Κίνας, Zhu Rongji, και την ασιατική καπιταλιστική κρίση. Στην πράξη, η αριστερά κατόρθωσε να ακυρώσει αυτές τις παραχωρήσεις στον ΠΟΕ και να θέσει σοβαρά το ζήτημα της δυνατότητας σύναψης αντιιμπεριαλιστικής συμμαχίας με άλλα ασιατικά κράτη και στενότερων δεσμών με τον Τρίτο Κόσμο. Στη διάρκεια της 4ης Ολομέλειας του ΚΚΚ, το Σεπτέμβριο του 1999, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στα μέτρα διασφάλισης των συμφερόντων των εργατών στη διαδικασία μεταρρύθμισης των SOE.

Το γεγονός αυτό εκφράστηκε συμβολικά όταν ο Deng Liqun, παλαιμάχος αριστερός ηγέτης, στον οποίο μάλιστα απαγορεύτηκε να παραστεί στην κηδεία του Deng Xiaoping, εξαιτίας της εχθρικής του στάσης απέναντι στις μεταρρυθμίσεις του Deng, μίλησε στις 29 Ιουνίου του 1999 σε ένα συμπόσιο χρηματοδοτούμενο από το ΚΚΚ. Ενώπιον ενός ακροατηρίου που αντιπροσώπευε όλες τις ιδεολογικές τάσεις, αναφέρθηκε επικριτικά στο πρόσωπο του Deng, λέγοντας πως «η βασική θεωρία του Deng Xiaoping, η οποία επικεντρώνει τα πάντα γύρω από την οικονομία και τοποθετεί το χρήμα υπεράνω της πολιτικής, έχει επιφέρει την καταστροφή στη χώρα μας και στο κομμουνιστικό μας κόμμα. [...] Η πράξη έχει αποδείξει πως η θεωρία του Deng Xiaoping αποτελεί, ουσιαστικά, συνδυασμό μιας ασιατικής, καπιταλιστικής κοινωνικής και οικονομικής οντότητας, με την πολιτική υπόσταση της Σοβιετικής Ένωσης στα τέλη της δεκαετίας του 1970». Πέρα απ' αυτό, ηγέτες της αριστεράς (Li Peng), της δεξιάς (Li Ruihuan) και του κέντρου (Jiang Zemin), στο Πολιτικό Γραφείο, επαίνεσαν τον Deng Liqun ως «μέντορα στους κύκλους των θεωρητικών».

Παρόλο που επρόκειτο για τακτικό και όχι για στρατηγικό επαναπροσανατολισμό προς την αριστερά, το γεγονός αυτό υποδηλώνει πως οι κοινωνικές πιέσεις από τη βάση και από την κορυφή, που ανταποκρίνονται στις απόψεις που διακήρυξε η αριστερά, επηρε-

άζουν την ανώτατη ηγεσία. Η αριστερά βρίσκεται σήμερα στην καλύτερη θέση από κάθε άλλη φορά από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Αλλά η αξιοπιστία ή ακόμα και η κατανόηση της μαρξιστικής ιδεολογίας –στις αριστερές, δεξιές ή κεντρικές εκδοχές της– δεν είναι μεγάλη στις μάζες. Επιπλέον, η αριστερά συνεχίζει να ταυτίζεται με μια λιγότερο ευημερούσα, αν και σαφώς πιο ωφέλιμη κοινωνικά, περίοδο. Παρ' όλ' αυτά, οι εργάτες και οι αγρότες ανταποκρίνονται θετικά σε ενέργειες που ενισχύουν τη θέση τους. Για να αποκτήσει υποστήριξη ένα ακόμη μεγάλο μέρος του προγράμματος της αριστεράς, το οποίο δεν έχει ακόμη αποκρυσταλλωθεί, θα πρέπει να προσεγγίσει, πέρα από τα μεσαία και ανώτερα στελέχη, στα οποία συνήθως απευθύνεται, και τον απλό λαό, με πολιτικές που ανταποκρίνονται σε μαζικά συμφέροντα και αιτήματα που προτρέπουν τις μάζες να δράσουν αυτόνομα. Αν δεν το κάνει και αν τα προβλήματα που γεννά η μεταρρύθμιση οδηγήσουν σε αυθόρμητη μαζική δράση, τροφοδοτούμενη από μια σοβαρή οικονομική και πολιτική κρίση, οι μελλοντικές επιλογές θα μπορούσαν να είναι δυσοίωνες. Αν η αριστερά καταφέρει να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που εμφανίζονται στην αλλαγή του αιώνα και να επηρεάσει από κοινού όσους βρίσκονται στην κορυφή και στη βάση, τότε ένας στρατηγικός επαναπροσανατολισμός μπορεί, πράγματι, να βρει θέση στο πρόγραμμα.

Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει με ακρίβεια τι θα προκύψει από όλα αυτά. Η δική μου εκτίμηση, βασισμένη σε προηγούμενη εμπειρία της Κίνας, είναι πως η χώρα είναι αρκετά ευέλικτη, ώστε να αλλάξει τα μέσα αναζήτησης των σοσιαλιστικών της στόχων, αν αντιληφθεί πως αυτοί εκτροχιάζονται. Το ζήτημα είναι μήπως αυτό δεν αρκεί ή δεν γίνει έγκαιρα. Οι άνθρωποι της αριστεράς και της δεξιάς αυτής της χώρας συνήθως βρίσκουν στην Κίνα τα στοιχεία εκείνα που ανταποκρίνονται στις αντιλήψεις τους σχετικά με την ταυτότητα και την πορεία της. Κατά τη δική μου άποψη, η Κίνα αποτελεί ένα μεταβατικό, πολυτομεακό κοινωνικοοικονομικό σύστημα, όπου το ισχυρό σοσιαλιστικό στοιχείο ανταγωνίζεται με άλλους παράγοντες. Το ζήτημα είναι αν θα βαδίσει προς μια κινεζική μορφή σοσιαλιστικής δημοκρατίας ή προς κάτι άλλο. Και αυτό θα εξαρτηθεί από τη δύναμη και τους αγώνες των αντιμαχόμενων, σήμερα, κοινωνικών δυνάμεων, καθώς και εκείνων που θα εμφανιστούν στο μέλλον. Η κινεζική επανάσταση είναι ακόμη μια διαδικασία σε εξέλιξη.

Μετάφραση: Ουρανία Γκέλτσου

Σημειώσεις

1. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της θέσης, «ο λαός θα πρέπει να υποστηρίξει ό,τι αποφάσεις πήρε ο Μάο και να ακολουθήσει πιστά ό,τι οδηγίες έδωσε». Με βάση τα δύο αυτά σημεία, η θέση αυτή καθιερώθηκε ως θεώρηση των «δύο ό,τι» (στο πρωτότυπο "two whatever's"). (Σ.τ.Μ.)

Μαρκ Σαγκάλ, Ο κόκκινος εβραίος, 1915